

ESKİ FİKİR, YENİ ARAYIŞ: ORTADOĞU'DA MİSİR-ÜRDÜN VE İRAK İTTİFAKI

Soner Doğan

Doğan, Soner. "Eski Fikir, Yeni Arayış: Ortadoğu'da Mısır-Ürdün ve Irak İttifakı". İNSAMER Analiz. 11.10.2021

 Analiz

Ortadoğu'da kurulan ittifaklar ve örgütler, uluslararası güçlerin politikalarıyla bölgenin dinamiklerine göre şekillenmektedir. Genel olarak bölgedeki ittifak yapıları incelendiğinde 1940'lardan itibaren birçok zayıf ve etkisiz oluşumun kurulduğu görülmektedir. Hâlbuki Ortadoğu'da etkili ve güçlü bir bölgesel birlik ya da ittifakın kurulması için dil, din, tarih ve kültür gibi gerekli tüm ortak unsurlar mevcuttur. Soğuk Savaş'ın Ortadoğu'da hâkim olduğu dönemlerde bölge ülkeleri küresel güçlerin politikaları çerçevesinde hareket ederek kendi dış politikalarını belirledikleri için bu ortak unsurları etkili

şekilde kullanamamışlardır. Soğuk Savaş döneminde farklı kamplarda yer alan Mısır, Ürdün, Yemen (Kuzey Yemen) ve Irak için ilk ittifaklık yapısı, Arap İşbirliği Konseyi (ACC) adıyla 1989 yılında Mısır liderliğinde kurulmuştur. Ekonomik önceliklerin ön planda olduğu bu yapı, Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine dağılmıştır. Mısır'ın Körfez Savaşı'nda Batı cephesinde yer alması ve Irak'a karşı girişilen harekâta destek vermesi, ikili ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur. Ürdün, Irak için çok önemli bir yere sahiptir. İki ülke, tarihî olarak her zaman dostane

ilişkiler içinde olmuştur. Bunda iktidardaki iki ailenin de Haşimi soyundan gelmesi önemli bir etkidir. Ne var ki 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen darbeye Haşimilerin iktidardan uzaklaştırılması üzerine ikili ilişkilerde gerginlik dönemi başlamıştır. 1970'li yıllarda Saddam Hüseyin'in iktidarı ele geçirmesinden sonra ilişkiler hızla düzelmıştır. Özellikle İran-İrak Savaşı'nda Ürdün hava üslerinin ve Akabe Limanı'nın kullanılması, savaşın gidişatını etkilemiştir. Zira başta Amerikalılar olmak üzere Batılı ülkelerden birçok silah kaçakçısının Ürdün üzerinden Irak'a yaptığı silah sevkiyatı, Irak'ın savaşta oyun dışı kalmasını engellemiştir. 1982 yılında ABD Başkanı Reagan'ın Irak'ı terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkartmasıyla da silah sevkiyatı ve diğer yardımlar, doğrudan Bağdat yönetimine yapılmıştır. CIA raporlarına göre, Reagan yönetiminin bu kararı almasında, Ürdün Kralı Hüseyin'in özel çabaları etkili olmuştur. Ayrıca Kral Hüseyin, Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında silah sevkiyatının Ürdün limanlarından dolayı olarak devam etmesine de izin vermiştir. İran-İrak Savaşı sırasında ve Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği dönemde Ürdün'de yaklaşık 200 paravan şirket kurulması ve Batılı şirketlerin bu paravan şirketler aracılığıyla dolaylı yoldan Irak'a silah satışı yapması, Ürdün'e özel önem atfedilmesine neden olmuştur (Friedman, 1994).

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etme

sürecinde, önceki politikalarında değişikliğe giderek Amerika ve İngiltere'nin yanında yer alan Ürdün, topraklarını bu ülkelerin kullanıma açmıştır. İşgal sonrasında Irak'ın yeniden kalkınması için başlatılan imar faaliyetleri yanı sıra tarım ve genel ekonomik alanlardaki girişimleriyle de ikili ilişkileri geliştirmeye başlayan Ürdün, Irak'la ticareti arttırmak için girişimlerine hız vermiştir.

Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki Irak-Mısır ilişkilerine bakıldığında, her iki ülkenin de Arap dünyası liderliğine oynadığı görülmektedir. Arap milliyetçiliğinin yükselmeye başlaması ve farklı kamplarda yer almaları dolayısıyla Irak ve Mısır her zaman karşılıklı bir mücadele içinde olmuştur. Fakat 1980-1988 İran-İrak Savaşı sırasında Irak'ta eli silah tutan bütün erkeklerin askere alınması sebebiyle oluşan iş gücü açığı Mısırlılarla kapatılmıştır. Bu dönemde Irak, Mısır için en büyük işçi döviz kaynağı olurken, Irak'ın Kuveyt'i işgali, ilişkilerin kopmasına sebep olmuştur. Sonrasında Mısır, Irak'a karşı girişilen Körfez Savaşı'nda ve 2003 Irak işgalinde Batılı ülkelerin yanında yer almıştır. 2004 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden tesis edilerek karşılıklı büyükelçiler atanmış ve ticari ilişkiler tekrar kurulmuştur.

Yukarıdaki genel siyasi tarih girişinden sonra Irak, Ürdün ve Mısır'ın bir araya gelerek

oluşturmak istedikleri yeni yapının yahut ittifakın, Ortadoğu coğrafyasında yabancı olunmayan bir durum olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu girişimin başarılı olup olmaması da bu üç ülkenin istikrarlı duruşuna bağlı olacaktır. Esasında her ülke, bölgede farklı bir ajandaya sahip olsa da yeni bir açılım yapmak istemektedir. Irak, İran'ın boyunduruğundan ve etkisinden kurtulmak için çevre ülkelerle yeni bir başlangıç arayışındadır. Ürdün ve Mısır ise özellikle Körfez ülkelerinin belirlediği politikalara daha fazla bağlı kalmak istememektedir. Bu üç ülke de ortaya çıkacak yeni bir oluşumla bağımsız hareket edilebilecekleri bir alan açmayı planlamaktadır. Bu kapsamda ittifak oluşumu için ilk toplantı 24 Mart 2019 tarihinde Mısır'da, ikinci toplantı Ağustos 2020'de Ürdün'de, son toplantı da 27 Temmuz 2021'de Irak'ta yapılmıştır.

Irak, Suudi Arabistan ile başlattığı açılımı, Ürdün ve Mısır ile devam ettirerek bölgeye geri dönüş sinyalleri vermektedir. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin Irak'ın Kuveyt'i işgalinden 30 yıl sonra Irak'a gerçekleştiği ziyaret ve Ürdün Kralı'nın 10 yıl aradan sonra zirveye katılmak için Bağdat'a gelmesi, bu kapsamda önemli gelişmelerdir. Ayrıca zirve sonrasında enerji, altyapı ve güvenlik alanlarında 15 iş birliği anlaşmasının imzalanması ve DEAŞ gibi terör örgütleriyle mücadele için işbirliği içerisinde çalışma

kararlılığı, üç ülke arasındaki ittifak yapısının güçlenmesine yönelik önemli adımlardır.

Yeni ittifak girişiminde ekonomik iş birliği temel motivasyon olarak görülmektedir. Öyle ki girişimin üç sonuç bildirgesi incelendiğinde, ekonomi ağırlıklı mesajlar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda özellikle Mısır ve Ürdün'ün enerji kaynaklarını çeşitlendirerek Körfez ülkelerine olan bağımlılıklarını azaltma çabaları; Irak'ın bölgesel ilişkilerini geliştirerek İran'ın ülke içerisindeki nüfuzunu kırma isteği; elektrik ihtiyacında İran'a olan bağımlılığı ve yaşanan sıkıntıları azaltmak için Mısır ve Ürdün'den elektrik ithal etme planları öne çıkmaktadır. Irak ayrıca Ürdün'ün Akabe Limanı'na yeni bir petrol boru hattı inşa ederek dağıtım buradan yapmayı planlamaktadır. İlaveten, Irak enerji kaynaklarının Mısır'daki LNG tesislerinden uluslararası pazara dağıtılması konusu da değerlendirilmektedir. Ayrıca Ürdün'de Kral Abdullah'a karşı yapılan darbe girişiminde Suudi Arabistan'ın izlerinin bulunduğu yönelik ortaya çıkan raporlar, Amman yönetimini de alternatif bir ittifak kurmaya itmektedir.

Ekonomik iş birliği öncelikli olarak hem siyasi alanda hem de güvenlik alanında başlatılan bu ittifak girişiminin etkin bir yapıya dönüşebilmesi için şüphesiz uzun bir sürece ve etkili adımlara ihtiyaç vardır.

Üç ülkenin de finansal olarak zayıf olması ve Körfez sermayesine ihtiyaç duymaları, istenilen ölçüde güçlü bir ittifak kurulmasını zora sokan bir durum olabilir. Öte yandan bu ülke liderlerinin söz konusu oluşumu “el-Şam el-Cedid (Yeni Levant)” olarak adlandırması, ilerleyen dönemde ittifaka Suriye ve Lübnan gibi yeni üyelerin de katılmasına kapı açabilir. Suriye’nin 10 yıllık iç savaş maliyetinin 1,2 trilyon dolar olduğu yönündeki değerlendirmeler dikkate alındığında, ülkenin yeniden imarı kapsamında milyarlarca dolarlık iş potansiyeli bulunduğu anlaşılmaktadır (AA, 2021). Bu durumda Mısır, Ürdün ve Iraklı şirketlerin ve işçilerin Suriye’nin imar sürecinde yer almaları için bir düzenleme yapılabilir. Fakat savaş suçlusunu olan Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad’ın bu oluşuma katılması, bazı ülkelerin tepkisini çekebilir.

Diğer taraftan bölgede başat güç olan ABD’nin ortaya çıkan bu yeni ittifakı

desteklemesi, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. ABD bu ittifak girişimini, bölgesel ekonomik ve güvenlik bağlarını güçlendirmede istikrar sağlayıcı bir adım olarak görmektedir (Ned Price, 2021). Ne var ki ABD’nin Mısır ve Ürdün aracılığıyla Irak’taki İran nüfuzunu kırabileceğini düşünmesi, Irak açısından sorunlu olabilir. İran genel olarak bu oluşuma Irak üzerinden ekonomik kazanç sağladığı müddetçe olumlu bakabilir; fakat siyasi baskılar ya da kamplaşmalara karşı da Irak’taki gücünü ve etkisini sonuna kadar kullanacaktır. 10 Ekim’de yapılacak Irak seçimlerinde mevcut Başbakan Kazimi’nin koltuğunu koruması, ittifaka yönelik girişimlerin devam etmesi yönünde olumlu bir ivme oluşturabilir. Zira Kazimi’nin eski bir istihbarat başkanı olması, Suudi Arabistan ve İran arasında arabuluculuk yapması, bölge ülkelerine yönelik başlattığı açılım, Irak’ın Arap dünyasında yeniden etkili bir aktör olma arzusu taşıdığını gösteren gelişmelerdir.

SON NOTLAR

- Friedman,A.(1994).ÖrümcekAğı:Bush-Thatcher-SaddamÜçgeni,İstanbul:MilliyetYayımları.
- Gönültaş, B. (2021). “Suriye’deki İç Savaşın Maliyeti 1,2 Trilyon Dolardan Fazla”,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savasin-maliyeti-1-2-trilyon-dolar-dan-fazla/2165309#:~:text=Ara%C5%9Ft%C4%B1rmada%2C%20Suriye'de%202011',2%20trilyon%20dolar%C4%B1%20ge%C3%A7ti%C4%9Fi%20kaydedildi.>

- Price, N. (2021). “President of Egypt and King of Jordan Visit Iraq”, <https://www.state.gov/president-of-egypt-and-king-of-jordan-visit-iraq/>